

TA'LIM TIZIMIDAGI TENGSIZLIK MUAMMOLARINI BARTARAF ETISH ORQALI BARCHA UCHUN BAROBAR TA'LIM BERISHNI YO'LGA QO'YISH

*Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari
agentligi tizimi faoliyatini muvofiqlashtirish bo'limi bosh mutaxassisi
Xamrayeva Gulshan Normurodovna*

Annotatsiya: O'qish va o'qitish formativ baholashga tayanadigan pedagogik an'analarning yo'qligi kadrlar salohiyatida sezilarli bo'shliqlarga olib keldi, keng pedagogik islohotlarga to'sqinlik qildi va butun O'zbekiston bo'ylab o'qish va o'qitishning barcha darajalariga ta'sir ko'rsatdi. Bu qarashlar va me'yoriy-huquqiy bazaning yo'qligi qonunchilik mexanizmlari va maktab sharoitida ko'rsatkichlar va/yoki mezonlardan foydalanish bo'yicha mintaqaviy ijtimoiy-madaniy kutishlar bilan yanada kuchayadi. Agar bu muammolar yechim topmasa, o'quv va uslubiy materiallar, o'qituvchilar malakasini oshirish va o'quv dasturlari kabi tegishli sohalardagi kengroq islohotlar muvaffaqiyatli bo'lmaydi. Kadrlar tayyorlash darajasidagi mavjud bo'shliqlar mezonlardan oraliq chora sifatida foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zi: ta'lim, inklyuziv ta'lim, muammolar, faoliyat, kadrlar tayyorlash, o'qish va o'qitish tizimi.

Annotation: The absence of a pedagogical tradition in which learning and teaching rely on formative assessment has led to significant gaps in staff capacity, hindered broad-based pedagogical reforms, and affected all levels of learning and teaching throughout Uzbekistan. had an effect. This lack of vision and regulatory framework is exacerbated by legislative mechanisms and regional socio-cultural expectations regarding the use of indicators and/or criteria in school settings. If these problems are not addressed, broader reforms in related areas such as instructional and methodological materials, teacher training, and curricula will not be successful. Existing gaps in the level of personnel training indicate the need to use the criteria as an interim measure.

Key words: education, inclusive education, problems, activities, personnel training, education and training system.

O'tmishda O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarga samarali muvofiqlashtirishning yo'qligi, shuningdek, asosli qarorlar qabul qilish uchun ishonchli dalillar mavjudligi bilan bog'liq muammolar xalal berdi. Bu ayniqsa monitoring va baholash (MB) kabi sohalarda ehtiyojlarni qondirish uchun vaqti-vaqti bilan byudjet taqchilligini boshdan kechiradigan "proaktiv" byudjet

yondashuvi emas, balki “reaktiv” yondashuv bilan kuchayadi. Bu maktab darajasidagi boshqaruvga ham ta’sir qiladi va butun mamlakat bo‘ylab o‘quv natijalarini buzadi.

Yillik byudjetni tuzishning haqiqiy jarayoni turli xil kichik tarmoqlarga yo‘naltirilgan ko‘rsatmalarga asoslanadi, ular sektoral texnik rejalashtirish bilan bog‘liq emas, balki mahalliy va mintaqaviy ehtiyojlarni aks ettiradi, bu tizimning yil davomida ishlashini tahlil qilish natijalari bilan bog‘liq bo‘lishi shart emas. Bundan tashqari, rivojlanish bo‘yicha sheriklarni xaritalash mavjud emas va tashqi moliyalashtirish hali ham milliy byudjet tomonidan to‘g‘ridan to‘g‘ri moliyalashtirilmaydigan, ammo mustaqil ravishda nazorat qilinadigan loyihalar va dasturlar orqali ta‘minlanadi.

Byudjetni tayyorlashda o‘rta muddatli xarajatlar tarkibi joriy qilingan bo‘lsa-da, ushbu vosita hali ham ta‘lim tizimini texnik rejalashtirishni parallel ravishda ishlab chiqish uchun ishlatilmaydi. Davlat siyosati va byudjetni moliyalashtirishning izchilligini ta‘minlashdagi qiyinchiliklar nafaqat siyosatdagi e‘tiborning tez-tez o‘zgarishiga, balki smeta, aniq maqsadlar, vazifalar va maqsadlarga ega bo‘lmagan ko‘plab va qarama-qarshi yangi ustuvorliklarga ham bog‘liq. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari va maktablar darajasida byudjetlashtirish barcha darajalarda yetarlicha muvofiqlashtirilmagan, tuman hokimlari ko‘pincha mablag‘larni ta‘lim sifatida katta foyda keltirmaydigan xarajatlarga qayta taqsimlaydilar. Ta‘limni rejalashtirish va monitoring qilish uchun mas‘ul bo‘lgan xodimlarning past salohiyati ayniqsa tuman/boshlang‘ich darajadagi samarasiz amaliyotda namoyon bo‘ladi. Milliy byudjet hali ham dalillarga asoslangan holda qurish uchun yetarlicha moslashuvchan emas; muntazam byudjetdan moliyalashtiriladigan asosiy tadbirlar infratuzilma, darsliklar, sport, inventarizatsiya, musiqiy rivojlanish, ish haqi va texnik xizmat ko‘rsatishdir. Mavjud ma‘lumotlarga ko‘ra, korrupsiya hali ham butun tizimda keng tarqalgan. Tizimda sektoral prognozlash metodologiyasi mavjud emas, bu byudjet tomonidan qo‘llabquvvatlanadigan sifatli ko‘p yillik harakatlar rejasini tayyorlash uchun yetarli vaqtni talab qiladi. Bundan tashqari, aniq siyosat va tadbirlarni shakllantirish uchun asosiy tadqiqotlar/tahlillar mavjud emas va byudjetni rejalashtirishni raqamlashtirish darajasi turli vazirliklarning turli xil ma‘lumotlar bazalarini (masalan, aholini ro‘yxatga olish ma‘lumotlari, maktab ma‘lumotlari va milliy byudjet ma‘lumotlar bazalari) birlashtirishni osonlashtirish uchun yetarli emas. Natijada soha strategiyalarining milliy strategiya bilan zaif kelishuvi va “rivojlanish dasturi” va “byudjet dasturi” atamaları o‘rtasida chalkashliklar mavjud. Strategiyani kuzatish va baholash uchun aniq mexanizm va metodologiya mavjud emas. Sektorni rivojlantirish konsepsiyasi turli darajadagi turli ko‘rsatkichlarni taqdim etadi, bu esa tizim natijaliligini samarali monitoring qilishga imkon qoldirmaydi. Monitoring, shuningdek, ba‘zi ko‘rsatkichlarning boshlang‘ich darajasining shubhali ishonchligi va ba‘zi ko‘rsatkichlarning muntazam baholanmagani bilan kuchayadi. Shunga

qaramay, byudjetni ijro etish jarayoni to'liq raqamlashtirilmagan, bu barcha darajadagi ko'plab buzilishlarga olib kelishi mumkin. Maktabgacha va maktab ta'limini qamrab oluvchi asosiy strategik hujjatlar "O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" va "O'zbekiston Respublikasining xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" hisoblanadi.

"O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ni amalga oshirish to'g'risidagi yillik hisobot muntazam ravishda tuziladi, ammo ommaviy e'lon qilinmaydi. Bundan tashqari, vazirlik qonun hujjatlarining bajarilishi to'g'risida ijro.uz onlayn tizim orqali hisobot berishga majburdir. 2021-yilda qonun hujjatlari va ko'rsatmalarning bajarilishini monitoring qilishning yangi tizimi joriy etildi, bu esa Hisob palatasiga ijro.gov.uz tizimiga kiritilgan ma'lumotlarning to'liqligi va ishonchliligini tekshirishga imkon beradi. Ushbu tizim O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-fevraldan kuchga kirgan "Qonunchilik hujjatlari ijrosini samarali tashkil etishda davlat boshqaruvi organlari va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari rahbarlarining shaxsiy javobgarligini kuchaytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6166-sonli farmoniga muvofiq joriy etildi. 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi monitoringi ham, 2019/2023-yilgi TSR monitoringi ham ustuvor monitoring qilinadigan asosiy ishlash ko'rsatkichlari yo'qligi, MB bilan bog'liq aniq vazifalar uchun mablag' yetishmasligi va belgilangan vazifalar uchun kim mas'ul ekanini aniqlash uchun MB mexanizmlari va rejalarining yo'qligi sababli to'g'ri bajarilmadi. Bu ular qancha muddatda, qanday texnik vositalar va asboblardan bilan bajarilishi noma'lumligi, shuningdek, vazirliklarda sifatli tahlil o'tkazish va dasturlar ijrosi samaradorligi bo'yicha hisobotlarni tayyorlash uchun mutaxassislar yetishmasligi sabablidir. Mavjud ichki mexanizmlarni takomillashtirish muammolari va yo'llari to'g'risida ma'lumot olish imkonini beradigan tashqi xavf tahlili hali o'tkazilmagan. MMTV nafaqat ta'limni baholash natijalarini milliy islohotlar va strategiya monitoringi natijalari bilan bog'lashga, balki vazirliklar, turli milliy va xalqaro agentliklar hamda boshqa hamkorlar o'rtasidagi muvofiqlashtirishni mahalliy ta'lim bo'yicha ekspertlar guruhi orqali yaxshilashga qodir bo'lgan keng qamrovli monitoring bo'limiga ega emas. Bundan tashqari, sifatli strategik texnik va moliyaviy monitoring vositalarini ishlab chiqishga yetarli vaqt ajratilmaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik islohotlar agentligi hozir bunday vositalarni ishlab chiqish ustida ishlamoqda. Bo'shliqlarni aniqlash va samaradorlikni markazlashtirilgan monitoring qilish uchun qanday turdagi ma'lumotlarni to'plash kerakligi to'g'risida kelishib olish zarur. Hozir ko'plab ma'lumot manbalari mavjud (NII Avloniy, 2023; MyGov, 2023; President.uz, 2023; Statistika agentligi, n.h.), ammo ular bir-biri bilan bog'liq bo'lmagan va tizimni takomillashtirish uchun keng

qamrovli ma'lumotlarni taqdim etmagan, ularning barchasi axborotni boshqaruvchi yagona tizimga konsolidatsiyani talab qiladi.

Shuningdek, ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish va taqdim etish qobiliyatiga ega bo'lgan mutaxassislar yetishmayapti. Maktabgacha va maktab ta'limi darajasida tizimlar yaratilgan bo'lsa-da, ular samarali bo'lishi uchun sezilarli darajada mustahkamlash, shuningdek, doimiy investitsiya kiritishni va salohiyatni oshirishni talab qiladi. Bundan tashqari, maktabgacha va maktab ta'limi darajalarida ma'lumotlarni boshqarish tizimlari o'rtasida integratsiyaning aniq kamchiliklari mavjud bo'lib, bu o'quvchilarning ta'lim tizimida samarali bosqichma-bosqich o'tishini ta'minlash uchun zarurdir. O'qituvchilarning ishini baholash va o'qituvchilarni tayyorlash o'rtasida nomuvofiqlik mavjud, chunki o'qituvchilar sinfdagi ish sifati bilan bog'liq bo'lmagan mezonlar bo'yicha baholanadi. O'qituvchilarning o'zini o'zi baholash tizimi va uning elementlarining xalqaro standartlarga mos kelmasligi, shaffof milliy strategiya va baholash tizimining yo'qligi ham tizimning kamchiliklari sifatida belgilanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Ёзиева, У., & Абдиева, Ф. (2021). Maktabgacha ta'lim tashkiloti samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muammolari. *Общество и инновации*, 2(11/S), 111-114.
2. Abdieva, F. (2022). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *Science and innovation*, 1(B8), 2154-2156.
3. qizi Abdiyeva, F. F. (2023, January). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАҲВАРИНИНГ БОШҚАРУВ МАДАНИЯТИНИ ИННОВАТСИОН YONDASHUVLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 397-400).
4. Abdieva, F. (2022). IMPROVING THE MANAGEMENT CULTURE OF DIRECTORS OF PRE-SCHOOL EDUCATION ORGANIZATIONS. *Science and Innovation*, 1(8), 2154-2156.
5. Kuchkarov, D. (2022-yil 3-noyabr). Yangi O'zbekiston, yangi boshqaruv. O'zbekiston global bozorlari bo'yicha maxsus ma'ruza, 3-bet.
6. Kun.uz (2020-yil 11-mart). O'zbekiston maktablarga kirishdan oldin bir yillik majburiy tayyorgarlik kurslarini joriy etadi. Kun.uz saytidan olingan: <https://kun.uz/en/news/2020/03/11/uzbekistan-to-introduce-one-year-mandatory-preparation-courses-for-school>.
7. MyGov (2023). Mening hukumatim, Davlat xizmatlari interaktiv portali: <https://my.gov.uz/uz>.
8. President.uz (2023-yil). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti: <https://president.uz/uz>.

9. O'zbekiston Respublikasi (2019-yil 29-aprel). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 5712-son farmoni. LexUZ Onlinedan olingan: <https://lex.uz/docs/4383>.
10. O'zbekiston Respublikasi (2019-yil 22-oktyabr). O'zbekiston Respublikasining 2019- yil 16-dekabrda O'RQ-595-sonli "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni. Xalqaro mehnat assotsiatsiyasidan olingan: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/114171/143330/F988034184/UZB-114171.pdf>.
11. O'zbekiston Respublikasi (2022-yil 23-yanvar). O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risidagi farmoni. LexUZ Onlinedan olingan: <https://lex.uz/ru/docs/5841077>.
12. Davlat statistika qo'mitasi (2023-y.). O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O'zbekiston statistika agentligidan olingan: <https://stat.uz/en/>.
13. BMTning O'zbekistondagi faoliyati. (2019-y.). O'zbekistonda nogiron bolalar va kattalar uchun vaziyatni tahlil qilish. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, O'zbekiston.
14. UNICEF va XTV (2019-y.). O'zbekiston boshlang'ich sinflarida o'quvchilarni o'qitish: natijalar, muammolar va imkoniyatlar: O'zbekiston ta'lim yutuqlari milliy tadqiqotining qisqacha mazmuni, IV sinf, 2018. UNICEF.
15. UNICEF (2017-y.) O'zbekistonda ovqatlanishni tadqiq qilish. UNICEF va O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi.